

УДК 351.746.1

П. М. Дзюба

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Проведено аналіз підходів до організації управління оперативно-службовою діяльністю та управлінської діяльності офіцерів органів охорони державного кордону. Сформульовано напрями розвитку управління оперативно-службовою діяльністю, проведено порівняльний аналіз визначень та змісту основних категорій з управління оперативно-службовою діяльністю. Запропоновано єдиний підхід до визначення основних категорій, пов'язаних з управлінням органом прикордонного відомства.

Ключові слова: охорона державного кордону, управління, ділянка державного кордону, організація оперативно-службової діяльності.

Постановка проблеми. Одним із основних чинників функціонування державних інститутів є управлінська діяльність. Управління як особливий різновид професійної праці виникло й еволюціонувало разом з еволюцією організацій, поступово виділяючись у самостійний тип. Велике значення управлінню на нових засадах приділяється у Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України [1]. Виникнення нових загроз та ризиків, що стосуються національної безпеки України, агресія з боку Російської Федерації зумовили нові вимоги до діяльності офіцерів-прикордонників. В умовах гібридної війни разом із правоохоронною складовою знову набула актуальності військова складова. Проблема полягає у розробленні нових підходів до управлінської діяльності персоналу правоохоронних органів спеціального призначення, у тому числі Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), які б урахували особливості їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з організацією, управлінням оперативно-службовою діяльністю, знайшли відображення у керівних документах Адміністрації ДПСУ, дослідженнях і публікаціях учених у галузі управління [2–4].

Проте, незважаючи на очевидність та актуальність зазначеного питання, воно ще не дістало адекватного відображення у науковій літературі та публікаціях стосовно управління у ДПСУ, і тому потребує детального аналізу. Крім того, результати оперативно-службової діяльності підтверджують потребу продовження досліджень у цьому напрямку.

Метою статті є обґрунтування нових підходів до організації управління оперативно-службовою діяльністю (далі – ОСД) ДПСУ в умовах посилення військової складової, вироблення єдиного підходу до визначення основних категорій, пов'язаних з управлінням ОСД ДПСУ.

Виклад основного матеріалу. Управління як соціальне явище і як сфера людської

практики виникло задовго до того, як воно стало предметом спеціальних наукових досліджень. Характерні для людей потреба і здатність працювати разом, взаємно організуючи діяльність один одного, вимагають координації індивідуальних дій, їх узгодження, кооперації, інакше кажучи, управління спільною діяльністю. Управління зароджується разом із цивілізацією, розвивається у ході її еволюції та є одним з її найважливіших чинників.

У житті будь-якого суспільства і будь-якої організації однією з найбільш важливих сторін забезпечення ефективної діяльності є управління та управлінська діяльність призначених або вибраних керівних органів. Сутність управління полягає у встановленні певних відносин суб'єкта й об'єкта управління.

Ефективність управлінської діяльності в органах охорони державного кордону (далі – ООДК) багато в чому визначається підготовленістю офіцера, а також відповідністю рівня розвитку його особистості тим ролям і функціям, які він покликаний виконувати у військовій організації. Крім усього зазначеного вище, його авторитет так само значно впливає на ефективність різних видів діяльності підрозділу. Зокрема, під цим впливом виявляється і розглянута нами управлінська діяльність. Важливо, щоб у органів військового управління, у офіцера спочатку були правильно сформовані уявлення про специфіку їх (його) діяльності та вимоги до неї, що дозволило б усвідомлено підходити до професійного та особистісного вдосконалювання.

Загальна ефективність управлінської діяльності офіцера підрозділу ООДК визначається ефективністю:

– діяльності, за якої досягається така взаємодія в колективі підрозділу, що забезпечує запланований результат при раціональному використанні розумових і фізичних сил, а також засобів управління;

– результату ОСД, тобто його максимальною відповідністю потребам системи управління;
– застосування, тобто можливістю використання отриманого результату для формування і подальшого розвитку системи.

Розуміння сутності управлінської діяльності є необхідною умовою для усвідомлення і прийняття офіцером величезної відповідальності, яку він покладає на себе за прийняті рішення.

Є низка зовнішніх і внутрішніх умов, які забезпечують вирішення завдань з управління підрозділом ООДК. До них слід віднести:

- зміст розв'язуваних у процесі навчання професійних завдань, їх складність, новизну, творчий характер;
- оцінку власної підготовленості;
- уміння контролювати і регулювати рівень готовності ввіреного підрозділу;
- організацію у колективі обстановки діяльності, створення прикладу власної діяльності для оточуючих;
- стимулювання дій і результатів дій підлеглих;
- уміння створювати оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності;
- мотивацію, прагнення до досягнення того чи іншого результату, оцінку ймовірності його досягнення.

Ефективне функціонування системи управління можливе тільки за певного набору умов. Виходячи з наведених умов, слід зазначити, що у процесі управління офіцер повинен одночасно вирішувати кілька завдань, а саме: виробити план виконання завдання, продумати шляхи реалізації цього плану, розрахувати можливі витрати і в кінцевому підсумку отримати результат. Звідси можна висновити, що умови існування системи управління повинні вирізнятися оперативністю, гнучкістю і практичністю.

Досліджуючи умови формування структури бойової діяльності, а також успішного навчання прийняття рішення на бій військовими фахівцями, можна стверджувати таке. В основі формування цілей бойової діяльності лежить вирішення проблемних навчально-бойових завдань, в яких ці цілі подаються в матеріалізованих формах. Вирішення таких завдань, моделювання операціональних компонентів психологічної структури, виявлення орієнтовної основи діяльності, розроблення її схеми та управління процесом формування розглядаються як засіб та умови досягнення високого рівня оволодіння бойовою діяльністю.

Розглядаючи діяльність офіцера-прикордонника як управляючу, з урахуванням психологічних проблем управління, можна

виділити такі компоненти індивідуальної управлінської діяльності, як: потреби, мотиви, цілі, завдання, операції та дії.

Більшість дослідників підкреслює, що на цей час проблема узгодженості дій функціонально-впорядкованої групи осіб, які входять у контакти під час виконання своїх службових обов'язків, стає центром досліджень. Тому предметом психології управління є психологічні явища, факти, закономірності індивідуальної та групової діяльності, взаємодії та взаємин посадових осіб з реалізації поставлених цілей і розглядаються у контексті відносин “управління – узгодження – підпорядкування”. За цього підходу акцент ставиться на підвищення управлінської компетентності офіцера за допомогою активних методів професійної підготовки.

Використовуючи термін “управлінська діяльність” для позначення роботи з керівництва персоналом, можна охопити рішення організаційних, навчально-виховних, тактичних, психологічних та інших питань і спрямувати та впорядкувати організацію спільної діяльності співробітників.

Вивчивши й узагальнивши дослідження вітчизняних фахівців з управління [5], можна стверджувати, що управлінська діяльність – це особливим чином алгоритмізована праця офіцера, яка передбачає обов'язковий вплив на систему управління військової організації, що реалізовується в управлінських функціях і спрямована на вирішення оперативно-службових і бойових завдань.

Таким чином, можна сформулювати основні вимоги, яким повинна відповідати система військового управління ООДК ДПСУ, зокрема:

– підвідомчий характер, тобто здатність сприймати завдання, що стоять перед правоохоронним органом спеціального призначення (тобто військовою організацією) в руслі загальнодержавних пріоритетів у сфері національної безпеки в широкому розумінні цього терміна;

– оперативність, тобто здатність забезпечувати управління силами і засобами в режимі реального часу та коригування планів бойового застосування залежно від реальної обстановки;

– управлінська гнучкість, тобто готовність системи ефективно забезпечувати ведення бойових дій будь-якого типу і в будь-якому середовищі, де мають місце національні інтереси України;

– комплексність, тобто врахування всіх факторів, що формують обстановку, в якій виконуються поставлені перед військовою організацією завдання;

– ресурсна ефективність, тобто здатність оперативно і коректно націлювати на виконання поставлених завдань усі наявні матеріальні та нематеріальні ресурси;

– бойова стійкість, тобто здатність діяти у кризових з точки зору військової ситуації умовах, у тому числі й в умовах застосування противником засобів ураження по системі військового управління;

– управлінська стійкість, тобто здатність забезпечувати поступальний розвиток військової організації держави в соціально-історичних та економічних умовах;

– науково обґрунтований характер, тобто обґрунтованість вироблюваних прогнозів розвитку військово-політичної ситуації та планів застосування ООДК ДПСУ на підставі ретельного вивчення власного і зарубіжного військового досвіду.

Вирішуючи завдання нашого дослідження, обов'язково потрібно зупинитися на розумінні управління як специфічного виду професійної діяльності військових фахівців в області прикордонної справи, покликаної забезпечувати узгодженість, чіткий взаємозв'язок і взаємодію між його складовими частинами в часі та просторі. Завдяки цьому намагатися досягти поставлених цілей шляхом узгоджених дій усіх учасників і відповідної організації наявних ресурсів стане можливим. Управлінська діяльність офіцера – це найбільш активний елемент його військово-професійної праці (тобто управління), що нерозривно пов'язаний з оперативно-службовою діяльністю та авторитетом у підлеглих.

Управління керівником підлеглим йому прикордонним підрозділом у цілому розглядається як одна з важливих особистих компетентних якостей офіцера, як система форм і методів впливу на морально-психологічний стан підлеглого персоналу з метою виконання поставлених оперативно-службового та бойового завдань з охорони рубежів нашої Батьківщини.

З позиції сучасного підходу людина розглядається як багатогранна цілісність у контексті всіх її зв'язків і відносин. Така постановка питання стосовно військово-управлінської діяльності означає необхідність усебічного врахування індивідуального і статусного стану кожного суб'єкта. Офіцер-прикордонник як об'єкт психологічного аналізу являє собою єдність особистісного і діяльнісного компонентів, постає як особистість, яка уявляє й усвідомлює цілі та завдання свого підрозділу. Саме з досягненням цих цілей і виконанням завдань командир пов'язує задоволення своїх потреб і вбачає основу для реалізації своїх здібностей.

Особистість офіцера-керівника, його індивідуальність є основою для успішного професійного розвитку.

Поряд з авторитетом ще однією важливою характеристикою особистості офіцера-керівника є військово-професійна спрямованість його особистості, яка постає у вигляді сукупності стійких мотивів до військової діяльності та ґрунтується на інтересах, переконаннях, схильностях, ідеалах і певному світогляді конкретної індивідуальності. Військово-професійна спрямованість особистості керівника дозволяє сформуванню управлінської концепції, що визначає сприйняття ним цілісної картини управлінської діяльності та стилеві характеристики його поведінки.

Крім усього іншого діяльність командира спрямована на діагностику і прогнозування станів і змін управлінських підсистем, формування діяльності підлеглих та організацію виконання рішення. Це свідчить про напруженість та інформаційно-психологічну насиченість діяльності командира.

Далі розглянуто характеристики управлінської діяльності.

Перша й одна з найважливіших характеристик – її предметність. Управлінська діяльність офіцера-керівника, як і будь-який інший вид діяльності, має свій предмет, який складається з інформації, необхідної для прийняття рішення, та організованого на її основі впливу на систему управління. Офіцер-прикордонник постійно приймає управлінські рішення, для вироблення яких у нього виникає постійна потреба у достовірній інформації, яку він не завжди може отримати у необхідному обсязі (наприклад, відомості про противника, порушення державного кордону, що готуються, морально-психологічний стан персоналу).

Другою характеристикою управлінської діяльності командира є її мотивованість. При цьому виявляються різні рівні мотивації управлінської діяльності.

Початковий (зовнішній) рівень пов'язаний з тим, що потреба в управлінській діяльності у офіцера зумовлюється зовнішніми соціальними факторами або такими особистісними мотивами, як військовий обов'язок, службові обов'язки, посадова кар'єра тощо. Така мотивація обумовлює зовнішню його поведінку в управлінській діяльності та формальне виконання управлінських функцій.

Основний (внутрішній) рівень мотивації відображує потребу самореалізації керівника в управлінській діяльності внаслідок залучення свого творчого потенціалу. Основою такої мотивації виступають високі домагання

самореалізації офіцера в управлінні, що приймається ним як вищий і головний пріоритет.

Потреби офіцера, під якими сприймається об'єктивна потреба людини, яка може бути задоволена у процесі управління підрозділом, являють собою основу механізму мотивації управлінської діяльності. Потреба знаходить своє відображення у мотиві – в усвідомленому внутрішньому побуднику. Важливо, щоб при цьому виник збіг мотивів, пов'язаних з управлінською діяльністю, та мотивів, що відображують потреби офіцера-керівника. Рівень цього збігу і покаже ступінь мотивації керівника.

Третя характеристика управлінської діяльності керівника представляється її цілеспрямованістю. Мета у цьому випадку являє собою ідеальне уявлення майбутнього результату управлінської діяльності, яке і визначає способи та характер дій офіцера. Вона відображує уявлення про результат управлінської діяльності – про управлінський вплив керівника на військову службу.

Крім викладеного вище у мотивах і цілях досить чітко простежується системний характер психічного. За їх допомогою задається спрямованість управлінської діяльності, вони виконують роль системоутворюючого фактора, вказуючи напрямок цієї діяльності та величину зусиль, яких докладає керівник.

Дії та операції в процесі управління розкриваються четвертою характеристикою управлінської діяльності керівника. Управлінська дія виступає із цієї точки зору як одиниця діяльності, яка спрямована на досягнення проміжної мети. А операції – це сукупність взаємопов'язаних за метою і місцем дій, об'єднаних єдиним замислом, і досягненням однієї спільної службової мети.

Офіцер-прикордонник в управлінській діяльності виконує дії аналітико-конструктивного, діяльнісно-регулятивного, комунікативного та оціночно-коригувального характеру. Дії реалізуються за допомогою операцій – способів їх здійснення, що забезпечують виконання завдання. Умовою для перетворення дії на операцію слугує інтеграція окремих часткових дій у ціле. У цьому ракурсі операція стає способом виконання завдання.

Управлінська діяльність офіцерів-прикордонників має такі ознаки:

– високий рівень відповідальності за стан ввірених персоналу, техніки, озброєння, за прийняття рішення та результати діяльності;

– інваріантність виникнення і розвитку обстановки на об'єкті, що охороняється на ділянці

державного кордону, а як наслідок – і прийнятих рішень;

– творчий характер роботи за звичайного дефіциту інформації, часу та засобів;

– висока загальна нервово-психічна напруженість та інтенсивність діяльності;

– зростаюча публічність і комунікативна відкритість діяльності.

Знання наведених психологічних особливостей передбачає формування і розвиток у офіцерів навичок управління психічними станами та настроями – як власними, так і підлеглих. Цей факт, у свою чергу, акцентує нашу увагу на необхідності розроблення якісно нового та іншого підходу до організації та проведення підготовки керівників військових підрозділів. Так, у ході подібних нових занять слухачі мають освоїти психологічні методи як зняття нервово-психічної напруженості, так і саморегуляції, як психологічного впливу, так і протидії в процесі управлінського спілкування.

Принципи управління лягають в основу управлінської діяльності офіцера-керівника. Основними ідеями, керівними положеннями і правилами, які виражають вимоги до змісту, організації та методів управлінської діяльності, є: наочність, плановість, ієрархічність, компетентність, гнучкість, гуманний характер управління та управлінської діяльності, соціальна спрямованість, поділ та інтеграція службової діяльності, соціальна захищеність персоналу підрозділів, правові основи діяльності, цілеспрямованість та плановість діяльності, взаємодія та регулювання, економічність та ефективність службової діяльності, дисципліна прикордонної служби та виконавська, матеріальна зацікавленість, справедлива винагорода.

Висновки

Вивчивши таке явище, як управлінська діяльність керівника підрозділу ООДК, можна стверджувати, що ефективна оперативно-службова діяльність неможлива без цього явища. У свою чергу, щоб підтримати на високому рівні управлінську діяльність в умовах посилення військової складової, командир-прикордонник повинен володіти достатнім набором знань, навичок, умінь, особистих якостей, необхідних для успішної діяльності. Крім того, він має враховувати по можливості всі внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на вибір стилю управління персоналом.

Напрямок подальших досліджень слід вважати розроблення методики організації управлінської діяльності керівника підрозділу ДПСУ.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України. Сайт Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dpsu.gov.ua/ua/activities/projects_acts/projects_acts_140.htm. – Назва з екрана.

2. Про затвердження Інструкції про порядок роботи органів управління Державної прикордонної служби України під час організації оперативно-службової діяльності [Текст] : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 08.10.2010 р. № 755. – К. : АДПСУ, 2010.

3. Про внесення змін до Інструкції про порядок роботи органів управління Державної прикордонної служби України під час організації оперативно-службової діяльності [Текст] : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 24.07.2012 р. № 575. – К. : АДПСУ, 2012.

4. Про затвердження Інструкції з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України [Текст] : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.12.2009 р. № 1040. – К. : АДПСУ, 2009.

5. Немцов, В. Д. Стратегічний менеджмент [Текст] : навч. посіб. / В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань. – К. : УВПК Ексоб, 2001. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2016 р.

Рецензент – кандидат психологічних наук, професор І. І. Ліпатов, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 351.746.1

П. Н. Дзюба

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ОФИЦЕРОВ ОРГАНОВ ОХРАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАНИЦЫ**

Проведен анализ подходов к организации управления оперативно-служебной деятельностью и управленческой деятельности офицеров органов охраны государственной границы. Сформулированы направления развития управления оперативно-служебной деятельностью, проведен сравнительный анализ определений и содержания основных категорий по управлению оперативно-служебной деятельностью. Предложен единый подход к определению основных категорий, связанных с управлением органом пограничного ведомства.

Ключевые слова: охрана государственной границы, управление, участок государственной границы, организация оперативно-служебной деятельности.

UDC 378.14

P. M. Dziuba

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF OFFICERS OF BODIES
OF STATE BORDER PROTECTION**

The analysis of approaches to management of operational activities and managerial activities of officers of bodies of state border protection, stated direction of the management of operational activities, a comparative analysis of the definitions and contents of the main categories for the management of operational activities, proposed a unified approach to the definition of the main categories related to the management authority of the border agencies.

Keywords: state border protection, office of the state border, organization of operational activities.

Дзюба Петро Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальновійськових дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький